

Dialog byl nahrán v pátek 17. prosince 2010 dopoledne v prostorách knihovny Sociologického ústavu AV ČR Jilská 1, Praha 1, Staré Město.

MS: *Pokud se člověk snaží pochopit současnost, tak by měl zřejmě zapátrat ve své minulosti. Vy jste před rokem 1989 byl exulantem, že?*

SK: Ano, žil jsem v Rakousku ve Vídni od roku 1983 do roku 1990.

MS: *Co vás přimělo k tomu, že jste opustil Československo?*

SK: Pokud bych to měl říci v širším kontextu, tak prožívá-li někdo mládí v sedmdesátých letech, v období největší brežněvovské stagnace, je to poměrně špatná vyhlídka do budoucnosti. To jistě hrálo svou roli. Ale to, co bychom nazvali příčina blízká, byla pohnutka v podstatě estetická. Jednoho dne jsem jel z Jindřichova Hradce do Českých Budějovic autobusem, na každém kilometru byl nějaký politický poutač jako „Sovětský svaz, mírová hráz! Se Sovětským svazem na věčné časy! Sovětský svaz, přítel nejvěrnější“ atd. Ta monstra byla také ohavná, což se nyní dá těžko slovně vylicít. Mně se udělalo fyzicky špatně, a když jsem v Českých Budějovicích vystoupil, bylo mi najednou jasné, že další cesta může vést pouze do emigrace. Co je ještě zvláštnější, druhého dne jsem šel na CKM, což byla Cestovní kancelář mládeže, kde bylo volné právě jedno místo v zájezdu do Rakouska, Jugoslávie a Itálie. Tím bylo rozhodnuto. Pouze pro zajímavost – pravděpodobnost, že přijdete a seženete, byla asi taková, jako když dnes půjdete po cestě a zakopnete o diamant „Velký Mogul“. Od té doby více věřím na osud, než jsem věřival.

MS: *Proti režimu se stavěli lidé, kteří nechtěli být semletí a stát se „poslušnými“. Lze to brát tak, že jste se postavil proti komunistické lži, zloůli, ne-autenticitě, namyšlenosti režimu?*

SK: Lze, byť mi řada věcí došla poněkud později než jiným. Například v době vzniku Charty 77 mi bylo osmnáct let. Pocházel jsem z venkova a neměl jsem žádné napojení na pražské disidentní kruhy. Na venkově něco jako disent vůbec nebyl. To je specifikum velkých měst. Také jsem si za mlada říkal, že věda, zejména přírodní, je svým způsobem apolitická. Brouci mají šest nohou za všech režimů. Z toho jsem ale rychle vyrostl a provedl cosi jako hlasování nohama. Abych podepisoval Chartu dodatečně ve Vídni, to by mi bylo bývalo přece jen trapné. Je to jako chytat kapra ve vaně.

MS: *Myslel jste si, že se někdy vrátíte?*

SK: Naprosto ne. Byl jsem přesvědčen, že tam zestárnu a zemřu. Myslel jsem si, že budu jednou pochován na vídeňském Centrálním hřbitově. Pokud bych tušil, že za takových osm let komunismus padne, tak bych šel do exilu též, ale trochu s jinými pocity a jinými plány.

MS: *Rád bych se zeptal, co jsou hlavní starosti exulanta? Člověk přijde do tábora, kde jsou utečenci.*

SK: V táboře je jistě relativně nepohodlná situace asi jako v kasárnách, z nichž utekli důstojníci. Drtivá většina emigrantů jsou mladí muži. Hrůzy táborů, jak se běžně líčí, zdaleka nebyly takové. Po mém soudu to bylo mnohem mírnější než vojna v našich zemích. Je nutné překonat dvě různé věci. Za prvé, jakým způsobem se najednou obejít bez přátel, známých a rodinných příslušníků – to je nutné zvládnout. Druhou věcí je, jak se naučit jazyk a začlenit se do nové společnosti, pokud člověk neměl zájem jít dále za moře. Mně osobně nabízeli Jižní Afriku ...

MS: *... velmi exotické, že?*

SK: Ano, avšak to byla doba před pádem apartheidu. Bránil jsem se tomu, pevně přesvědčen, že apartheid nemůže skončit jinak než rozvěšování bílých po lucernách. Není poté možné říkat: „Soudruzi, já jsem byl ten hodný běloch.“ Hraničí se zázrakem, že apartheid takto neskončil, avšak

kdo to mohl tehdy tušit. Silou mocí jsem se držel v Rakousku.

MS: *Snáží jste se integrovat do společnosti. Byl jste vysokoškolsky vzdělán. Měl jste zřejmě snazší vstup do rakouské společnosti, že?*

SK: Určitě ano. Rakouská společnost, krom toho, že mluví německy, se od české zase tak mnoho neliší. Mentalita je naprosto stejná. Bylo nutné se co nejrychleji naučit němčinu. Trochu jsem uměl, ale pouze málo. Během roku jsem se rozmluvil tak, že jsem hovořil plynně, byť s cizím akcentem, který mám ostatně ve všech jazycích. To je ale nutnou podmínkou, aby se v každé společnosti dalo fungovat. Následně jsem se stal rakouským občanem, z čehož jsem měl pochopitelně radost. Rakouský vztah k Čechům je celkem vstřícný. Řada Rakušanů se rozpomněla a rozněžnila ve stylu: „Můj bábicka byl take cesky, hiess Prohazka und war aus Brünn ...“ Nemohu říci, že bych se setkal s prudší nevolí, která by z mé národnosti plynula. Člověk navíc mívá tendenci nevěřičnost jiných připisovat tomu, že je cizinec. Konec konců úplnou přízeň člověk nemá ani v rodné zemi. Rakušané mě přijali hodně dobře. Bylo to také dáno vysokoškolským statutem, neboť to je to, co v Rakousku v době mého mládí nahrazovalo tituly šlechtické. Herr Doktor, byť čerstvě přišel z východní Evropy, byl jako hrabě, byť zchudlý. Toto samo o sobě bylo velkou výhodou.

MS: *Zmínil jste, že jste se stal rakouským občanem, tak jste se mohl účastnit demokratického procesu a využíval jste toho.*

SK: Ano, pravidelně jsem chodíval k volbám.

MS: *Již jsme se toho dotkli ... Jak jste se jako doktor mohl uplatnit v exilu?*

SK: U biologů to bylo mnohem snazší než třeba u lékařů, které lékařská komora nutila opakovat všechny zkoušky, jako by v Rakousku byla jiná anatomie než u nás. U biologů to bylo snazší. Mezi biology existuje cosi jako „mezinárodní solidarita“, je jich ostatně málo. Nejprve jsem pracoval v Naturhistorickém muzeu, zejména jako překladatel z ruštiny, neboť ve Vídni nebyl nikdo, kdo by byl zároveň biolog z profese a uměl rusky.

MS: *Komparativní výhoda lidí z Východu, kteří se tento jazyk museli učit.*

SK: Snad. Ve Vídni byla nejen spousta Rusů, ale i nějací rakouští rusisté, ale někdo, kdo by mohl překládat odborné zoologické publikace z ruštiny, tam nebyl. Poté jsem byl zaměstnán na ministerstvu zemědělství. To trvalo asi čtyři roky, a nakonec jsem působil v zoologickém ústavu Vídeňské univerzity. Nemohu říci, že bych tam byl zaměstnán v povoláních pro nekvalifikované (pár měsíců jsem si zpočátku přivydělával jako pomocník instalatéra, na něhož podnes s povděkem vzpomínám), jak se někdy líčí neradostný život exulantů, kteří navzdory svému doktorátu o Kantovi, rovnají konzervy na pásu. To se myslím nestalo prakticky nikomu, je to spíše literární klišé. Prý někteří hynou nakonec pod mosty.

MS: *Naštěstí se vám to nestalo.*

SK: Rozhodně ne. Také jsem nebyl nezaměstnaným. Bohužel musím říci, že řada českých exulantů se rychle přisála na rakouský sociální stát a vydatně sála celou tu dobu, co tam žili.

MS: *To není váš případ.*

SK: To věru ne.

MS: *Jak se na takovéto lidi dívali Rakušané?*

SK: Nadšení nebyli. Rakouská vláda chtěla dát najevo, že oponenty komunismu podporuje a činila tak s velkorysostí, která místy hraničila s plýtváním. Naopak musím vyzvednout, že spousta „soukromých“ Rakušanů mi velmi pomohla, ač nemuseli a mohli se na podivného cizince vykašlat.

... Krajané ...

MS: *Stýkal jste se s krajaný? Byla tam schopnost držet při sobě?*

SK: Češi a Slováci se ve Vídni nestýkali vůbec. Česká komunita byla poměrně velká a rozpadala se do několika disparátních skupin. Jednak to byli staročeši, kteří do Vídně přišli ještě za c. a k. To bylo něco jako výlet mezi archeopteryxe. Druhá vlna přišla v roce 1948 - 1968 a další v osmdesátých letech. Vídeňští „staročeši“ o nás samozřejmě říkali, že jsme tím komunismem bytostně zkaženi.

MS: *V jakém slova smyslu? Tím, že si někteří z nás chodí pro sociální dávky, které pomáhají?*

SK: Existovalo tam několik klubů pro různé typy Čechů. Docházel jsem do několika z nich. Snažil jsem se udržovat kontakty s Čechy zhruba asi v tom poměru, kolik je Čechů a německy mluvících občanů ve Vídni, abych se neuzavřel do českého ghetta. Zároveň jsem jednou, dvakrát týdně rád viděl české přátele. Také proto, abych neztratil schopnost hovořit česky. Když jsem se následně vrátil, beztak jsem těžce lovil slova pro různé vědecké, filozofické i právní termíny - znal jsem je pouze německy.

MS: *Vy jste užil sousloví „typy Čechů“. Co si pod tím má člověk představit?*

SK: Myslel jsem tím také rozdílná „vyznání víry“ v širokém slova smyslu. Byl tam klub katolický, byl tam klub sociálně demokratický, také pro různé časové roviny jejich emigrací.

... Časopisy exulantů ...

MS: *Je dobré se zeptat, jaký význam měla zahraniční exilová periodika. Jako je Tigridovo Svědectví. Bylo jejich čtení standardem? Lidé se kolem něčeho mohli setkávat a utužovat sociální vazby ...*

SK: V českém exilu bylo strašlivé množství periodik. Co exulant, to pisatel, mnohdy i grafoman. Soudím, že Svědectví bylo zdaleka nelepším exilovým časopisem. Z větší části to byl výběr ze světového tisku, který prováděl Pavel Tigrid v Paříži. Tuto revue jsem pravidelně čítával, zejména rubriky předpovědí o budoucnosti Sovětského svazu. S vnitřním otřesem musím konstatovat, že všichni ti západní politologové, sovětologové, kremlinologové či jací to ještě byli odborníci, nebyli vůbec schopni realisticky predikovat, že Sovětský svaz je zde už jen nakrátko a blíží se den jeho pádu.

... Nad totalitním systémem ...

MS: *Právě přístupy Ronalda Reagana byly takové, že měl snahu toto monstrum zlikvidovat ...*

SK: Ano, byly. Víra zastánců i protivníků komunismu v jeho věčnost či dlouhodobost, byla neobyčejně silná. Vidíme to na románech Josefa Škvoreckého. To byl rozhodně muž vzdělaný a chytrý, přesto neměl stopu pochybnosti o tom, že temnota se bude neustále šířit na Západ a nakonec jej pohltní.

MS: *Když jste odjel v osmdesátých letech do Rakouska, nečekal jste tím pádem, že to půjde tak rychle.*

SK: Zdaleka ne. To nečekal prakticky nikdo. Naopak. V době, kdy jsem přišel do Vídně, často jejími

ulicemi pochodovaly zástupy demonstrantů za jednostranné odzbrojení Západu s nápisy typu: „Lieber Rot als tot ...“

MS: *Předpokládalo se, že ona šed' se bude šířit z Východu na Západ.*

SK: Ano, to vzhledem k tomu, že z Maďarska mají tanky pouhou hodinu do Vídně a rakouská vojenská doktrína i tak zahrnuje dobrovolné vyklizení všech nížin a opevnění se až v Alpách. Již jsme si prohlíželi mapu Paraguaye a chystali se na nejhorší. Naštěstí Západ odolal a Reaganovy snahy se setkaly s úspěchem. Nutno říci, že bez velké přízně Nebes by to nebylo možné.

MS: *Tam byl muž, jenž se jmenoval Michail Gorbačov a ten se dostal na vrchol moci, přičemž též musel trpět pod tíhou oné lži. Částečně demaskoval charakter systému, snažil se zavést reformy, ale napomohlo to k postupnému oslabení systému.*

SK: To ano, ale nikdo si zřejmě nemyslel, že to půjde takovýmto způsobem. Vždy jsem si schovával noviny s úmrtními oznámeními, tu Brežněva, tu Andropova, tu Černěnka. Člověk by sice neměl mít radost ze smrti svých bližních, ale přiznám se k tomu, že mne hřálo přesto u srdce, když někdo z kremelských starců zemřel a byl poté zahrabán u paty kremelské zdi.

... Vzpomínky na Východ ...

MS: *Jak jste sám vnímal Sovětský svaz, jenž byl naším utlačovatelem? Byli to Sověti, kteří k nám přivezli prazvláštní režim. Na druhou stranu byli to lidé, kteří měli rozsáhlou bohatou spirituální kulturu, která byla právě tímto režimem pošlapávána.*

SK: Za mlada jsem uměl dobře rusky. Četl jsem si i ruskou beletrii, ruské básně. Mým nejoblíbenějším básníkem je Michail Lermontov. Vždy jsem obdivoval ruský folklór, písně, říkanky, pohádky i literaturu. Dvakrát jsem tam též před emigrací byl. Zejména návštěva Ázerbájdžánu mne velmi vyděsila.

MS: *V jakém ohledu? Nedostatečnosti? Nevybavenosti?*

SK: Ano. Též se jednalo o celkovou izolaci. Pochopitelně, neruské národy byly drženy ještě více zkrátka, ještě ideologičtěji, byť se na ně trochu finančně doplácelo. To musel zaplatit ruský lid. Žít v Baku znamenalo být mrtvý za živa.

MS: *To je velmi znepokojivé. Ve své podstatě Čechoslováci si zde žili velmi dobře v porovnání s tím, co bylo na Východě.*

SK: To ano. Z hlediska Ázerbájdžánu či širé Rusi bylo rozhodně Československo cosi jako Západ. Dostat se jednou za život do Karlových Varů, byl sen i mnoha ruských akademiků.

MS: *Dnes je to standardem.*

SK: Tenkrát to byla i pro řadu dobře společensky postavených Rusů meta, které se dalo dosáhnout jednou za život. Ruskou kulturu může člověk obdivovat podobně jako íránskou, ale nebyl by rád její součástí. Nejsme na Orient zvyklí.

MS: *Patříme k Západu.*

SK: Právě.

MS: *Bohužel čtyřicet jedna let jsme byli součástí východního bloku a jistě nás to poznamenalo.*

SK: Nepochybně, ale tisíc pět set let jsme byli součástí západního bloku - a to mělo na nás také dopad, a dokonce ještě více. Překvapilo mě, jak málo trvalých stop ruský vliv u nás zanechal. I většina rusismů typu „rozborka“, „sborka“, „rozvědka“ většinou cítíme jako archaismus. Nerozšířilo se ani pití vodky či pojídání šašky, ani ruská ruleta jako forma společenské zábavy. Dnešní mladá generace rusky nemluví.

MS: *Vždyť učit se východní jazyky bylo cosi vynuceného, že?*

SK: Bylo ...

MS: *Díky tomu lidé, kteří zde žili, získali odpor k tomuto jazyku.*

SK: Většina lidí se učila tento jazyk s odporem a učila se jej špatně. Já jsem toto plně nesdílel, proto jsem se rusky naučil. Dokonce jsem tam rád cestoval. Končiny západního a východního Kavkazu byly pro mě velmi exotické. Vždy jsem rád cestoval, zejména po Asii - to mi zůstalo do dnešních dnů. U Moskvy jsem měl možnost navštívit Sergijevskij Posad, tehdy Zagorsk, což bylo velké pravoslavné centrum. Bylo zvláštní odjet pár kilometrů a člověk mohl vidět všechny ty popy, mnichy, poustevníky, poutníky ... Scény, kdy stranický funkcionář, ověšený metály, jde s kanystrem k zázračnému prameni pro vodu a poté klečí před obrazem Bohorodičky. Náhle jsem si uvědomil, že širá Rus má více tváří než onu vynuceně sovětskou.

MS: *Je jistě správné se zeptat, zdali Rusko pro nás, pro Československo, bylo obohacím v rámci minulých desetiletí.*

SK: Řekl bych, že ne. Došlo k velkému rozvoji lyrické poezie jako za všech represivních režimů - Bůh nás ale ochraňuj před dalším takovým obohacím.

... Reminiscence na rok 1989 a systém ...

MS: *Nyní bych se obrátil na rok 1989. Sám jste říkal, že to byl velký, radostný okamžik ve vašem životě. Kde vás daná zpráva zastihla, že se cosi v Československu děje a láme.*

SK: Samozřejmě, onoho ominózního sedmnáctého listopadu jsem se díval večer na zprávy. Nevěřil jsem svým očím - v ten okamžik mi bylo jasné, že režim končí. Trochu jsem to tušil již dříve. Je zajímavou věcí, že člověk se cítil překvapen, ale pokud se podívám do svých starších dopisů z jara roku 1989, co jsem psal rodičům, je v nich několik zmínek o tom, že se příští rok jistě uvidíme, protože „pokrokový režim“ má na kahánku. Nevědomí již ví, ale vědomí ještě ne. Pro nás, čtenáře Junga, to není nový poznatek. Platí i tehdy, když o něčem podobném víme již dopředu. O Dušičkách 1989 jsem byl na pravidelném setkání exilových intelektuálů v bavorském Frankenu. Ač tam přijela delegace Československého svazu spisovatelů (!) byli všichni přítomní, včetně Pavla Tigrida, zajedno, že příští rok v Československu nic nového nepřinese(!). Když Lída Rakušanová vykřikla „Havel for president!“, měla to většina účastníků za hloupý vtip, ne za proroctví s dodací lhůtou dva měsíce ... Potom jsem byl se svými přáteli ve Vratislavi na festivalu české exilové kultury - tuším, že to byl druhý či třetí listopad 1989.

MS: *Tam byl zřejmě Karel Kryl.*

SK: Ano, a právě při jeho vystoupení ve Vratislavském divadle najednou nastal naprosto frenetický potlesk a nadšení, jaké jsem nikdy neviděl, něco, co zde nebylo od konce války. Bylo jasné, že je s komunismem amen. Poté na pódium vyběhl muž, jenž volal, že v Berlíně na Alexanderplatzu se sešly dva miliony lidí k demonstraci. Podle toho se ona příhoda dá ostatně datovat.

MS: *Jednalo se o události spjaté s pádem Berlínské zdi. Tak to bylo až 9. listopadu.*

SK: Soudím, že tehdy ještě Berlínská zeď nepadla, ale již se chvěla. V tu chvíli mi někdo řekl o mluvčím na pódiu: „To je Maďar ...“ Jak to, že Maďar, když hovoří zcela správně česky, optal jsem se. Bylo mi řečeno, že je to maďarský bohemista. Tento muž, Dr. Varga, byl po revoluci velvyslancem v Praze.

... Ideologie, režim a jeho disfunkce ...

MS: *Rád bych se zeptal, proč vlastně skončil tento režim? Ulhal se? Nebyl funkční v naplňování základních potřeb, v rámci něhož nebyl ani toaletní papír? Jak se jako teoretik díváte na otázku socialismu a komunismu, který zde měl být nastolen? Mnozí mohou říkat, že šlo o realizaci spravedlivého společenského uspořádání ...*

SK: Ulhal se, byl nefunkční, domníval se, že lidskou přirozenost lze násilím překroutit a když se to nepovedlo, že se to dá aspoň předstírat. To, že nějaký koncept vypadá na papíře hezky, vůbec nic neznamená. Staří nacisté v Rakousku, podobně jako staří komunisté u nás, říkali: ano, udělalo se mnoho chyb, ale ta myšlenka, ta byla správná ... Pravý opak je pravdou – obě myšlenky byly zgruntu špatné, a tak moc chyb se zase při jejich realizaci nenadělalo ...

MS: *Jaké dle vás byly základní nedostatky socialistického zřízení? Došlo k falzifikaci systému jako celku, nebo se nabízí jiné pokračování?*

SK: Samozřejmě, v tu dobu si již nikdo nemyslel, že by komunismus byl zde někdy nastolen. Hovořilo se o takzvaném reálném socialismu. To je smluvní opis pro polobídu, která zde byla. Soudím, že se spíše jednalo o bídu mravní než fyzickou.

MS: *Lhalo se.*

SK: Ano, lhalo se neobyčejným způsobem. Obávám se toho, že v přítomné době neustále roste počet tabuizovaných témat, o nichž se nesmí hovořit. Zpět jsme na podobné oběžné dráze a Evropská unie se dostává do pozice zmodernizovaného Sovětského svazu – běhá mi přitom po zádech mráz. Těch znamení je příliš mnoho, než abych si to se vsí upřímností nemyslel – byrokraticky řízené veleříše si ostatně musejí růst do podoby.

MS: *To nezní příliš lichotivě.*

SK: Dříve mráz přicházel z Moskvy a nyní možná přichází z Bruselu. Tím vůbec nemyslím, že by bylo ideální Evropskou unii rozehnat, avšak bylo by záhodno ji podstatným způsobem změnit.

MS: *V době, kdy se bortil východní blok, ještě Evropská unie nebyla v takové podobě, jako nyní. Bylo Evropské hospodářské společenství, které nebylo tak těsně propojené jako Evropská unie, třebaže ideje, na kterých jsou postaveny oba dva celky, se tak neliší.*

SK: Ona je otázka, proč nějaká věc skončí právě v tom okamžiku, kdy skončila. Komunismus sám neskončil ani válkou z vnějšku, jak jsem se se svými spoluexulanty domníval, že skončí, neskončil ani úplným hospodářským krachem ve spojení s hladomorem, kdy by zoufalé davy vypálily Hradčany, ale jednoduše pominula jeho historická doba – nelze to říci jinak. Jakým jiným způsobem se může rozložit a zkolabovat veleříše, která je tak pojištěna toliko zbraňovými systémy, policisty, udavači a ještě není úplně hospodářsky na dně? Problém je podobný problému, proč vyhynuli dinosauři či obří přesličky. Jednoduše přišel jejich čas – i tam jsou vyprávěnky o dopadu meteoritu velmi nevěrohodné. Soudím, že to bylo podobné a umím si představit, jak přišly nakonec třetihory.

... Rozpad systému ...

MS: *Dá se říci, že se sovětský blok rozpadl ve správný čas.*

SK: Ve správný čas?

MS: *Tím myslím, že nedošlo k hladomorům.*

SK: Číňané říkají, že vládnoucí dynastie nakonec ztratí mandát nebes. Tím se myslí to, že její čas – kairos, tedy kvalitativní úsek, pominul. Říše se rozpadla právě v čase, kdy se rozpadnout mohla. O dvacet let dříve to nešlo, o dvacet let později už z technických příčin také ne – rozpadlá už byla. V dějinách, co se děje, to se děje – to se nedá plánovat. Ronald Reagan pro zánik komunismu udělal mnoho, ale kdyby byl komunismus ve velkém rozpuku, ani deset Reaganů by s ním nehnulo.

MS: *Nu, ale právě pan Reagan musel najít patřičný protějšek. Ten myslím našel v panu Gorbačovovi.*

SK: Je paradoxní, že Gorbačov chtěl komunismus reformovat, vylepšit a upevnit – na místo toho zkrachoval. Komu v dějinách se podařilo obrovský totalitní stát rozpustit téměř po dobrotě, byť to nechtěl! Ono je to celkem jedno. I tak má pan Gorbačov mé nehynoucí sympatie. To proto, že se lidé nemají posuzovat podle jejich úmyslů, ale podle jejich činů.

... Cesta domů ...

MS: *Jak jste na to reagoval? Hned jste si obstaral jízdenku do vlasti, abyste mohl zakusit oné zářivé atmosféry?*

SK: Byla potíž se tam dostat ihned. Jako rakouský občan jsem musel mít vízum. Každý den jsem se chodil ptát na ambasádu, kde mi prošedivělý vrátný s typickým obličejem ministerstva vnitra nevrlym hlasem říkal: „Neznáte platné zákony odhlasované Federálním shromážděním?!“ Jednoho dne řekl: „Á, pan Komárek! Pojdte dále! Vízum bude ihned, na počkání ...“ To bylo 4. prosince 1989. S mým přítelem Vladimírem Veitem, písničkářem, jsem se vydal autem směrem na Třeboň. Pamatuji si, že tehdy hodně chumelilo, také mrzlo. Co čert nechtěl, došlo k poruše automobilu. Bylo nutno volat „žlutého anděla“. V mezičase jsme zašli do nedaleké hospůdky v polích, neuvěřitelně skromně zařízené. Tam ležely noviny Neue Kronen Zeitung, kde byl velký titulek přes celý list: „Militärputsch in der Tschechoslowakei schon morgen? Panzer rollen von Mährisch-Ostrau nach Prag.“ To značí: „Vojenský puč v Československu již zítra? Tanky se valí z Moravské Ostravy ku Praze.“ Říkali jsme si, zdali to není varování osudu, jako když kůň zakopne na cestě a nechce dál, jestli se náhodou nemáme vrátit. Řekli jsme si, že alespoň jednou v životě je nutné projevit kus odvahy, jeli jsme dále a nelitovali toho. Nechtěl mě pustit ani můj někdejší vídeňský šéf, u něhož jsem pracoval na problémech neurofyziologie pavouků. Nakonec jsem mu řekl: „Spinnen sind Spinnen, und Vaterland ist Vaterland“ Potom ihned kapituloval – pavouci jsou pavouci a vlast je vlast.

MS: *Stále jste byl Čechem či Čechoslovákem.*

SK: To lze těžko popřít.

... Nad revolucí ...

MS: *Je dobré se zeptat, jak se díváte vůbec na pojmenování – Sametová revoluce, zdali to není pouze eufemismus a co více, zdali zde byla revoluce.*

SK: Francouzské slovo révolution znamená převrat, v neutrálním smyslu. To jest stav, kdy se něco doslova obrátí nohama vzhůru. V dnešní češtině slovo převrat znamená „špatnou“ společenskou změnu, revoluce naopak změnu „dobrou“ a často násilnou. Sametová proto, že zde nebyli mrtví (to ostatně v únoru 1948 také ne). Kdo by si kdy v minulosti pomyslel, že se obdobná věc obejde bez

střelby, bez poprav a dalších násilností ... Jedná se velkou změnu. Koneckonců i rozpad Sovětského svazu byl takový. Pomysleme, jak strašná byla bolševická revoluce a intervenční válka po rozpadu carského Ruska. Toto z nějakého důvodu nenastalo ani v té zmiňované Jižní Africe. Je to zajisté podstatný obrat k lepším, ale kdo to měl tehdy vědět ...

MS: *Lze soudit, že lidé, kteří stáli v čele aparátu, věděli, že to asi nemá smysl. Jejich doba již pomalu ale jistě končí, a přijdou nové elity.*

SK: Věděli to, ale přesto bylo technicky myslitelné nechat do občanstva shromážděného na Václavském náměstí střílet z kulometů.

MS: *Nevím, zdali by to lidi nevyburcovalo ještě k větší aktivitě. Soudíte, že kdyby lidé byli potlačeni, tak by historie šla jinou cestou?*

SK: Asi nešla. Vůbec je ošemetná otázka těch historických „kdyby“. Můžeme se tázat, co by se stalo, kdyby se nepodepsala Mnichovská dohoda, kdyby Československo přijalo Marshallův plán, kdyby Hitlera vzali na výtvarnou akademii – byl by z něj průměrný, leč neškodný malíř?

MS: *Historie nezná kdyby. Pokud bych se měl navrátit, tak zkrátka k potlačení z nějakých důvodů nedošlo. Také je to díky tomu, že právě v Moskvě seděl člověk, jenž byl antipodem těch, kteří byli před ním.*

SK: Ano, jistě že to bylo zcela klíčové. Pokud by chtěl vývoj ještě zvrátit, tak by průběh musel být zcela krvavý.

MS: *Myslíte jak na straně demonstrantů, tak i na straně ...*

SK: Ti neměli zbraně.

MS: *Domníval jsem se z důvodu toho, že by byla střelba do lidí, zásah armády. Poté, pokud by došlo k výměně lidí na hlavních postech, tak by tito lidé byli souzeni a mohlo by třeba dojít k vypořádání, jako bylo v Norimberku.*

SK: To by pravděpodobné bylo. Je otázkou, proč někdy elity volí dobrovolný odchod, jindy ne. Ještě dobrovolnější byl v Maďarsku, tam se komunistická strana sama vytratila. U nás odešla za okolností, které byly do jisté míry dramatické. Tam ani to ne. Scénářů bylo myslitelných několik, i drastičtějších. Naštěstí k tomu nedošlo.

MS: *Lze ony přelomové události označit za předání moci?*

SK: Určitě.

... Lidé a revoluce ...

MS: *Jakou roli hráli komunističtí představitelé jako Marián Čalfa, jenž zajistil podporu pro budoucího prezidenta Václava Havla?*

SK: Skutečně schopný úředník může sloužit prakticky komukoliv. Máme toto soudruhu Čalfovi zalívat? Člověk může jeho roli vnímat jako pozitivní.

MS: *Můžeme říci, že jistí komunisté zprostředkovali ono předání moci a byli důležitým mostem mezi starým a novým režimem.*

SK: Ona moc se těžko předává z gruntu zejména tehdy, pokud zde není žádná okupační armáda. Je otázkou, co by se dělo v Německu, kdyby se podepsal nějaký separátní mír, ale s podmínkou, že nacisté musejí od vlády. Stejně by jich muselo na některých postech dosti zůstat.

MS: *To proto, aby se zajistila kontinuita, funkčnost, jelikož nově příchozí lidé nemají patřičné zkušenosti, aby danou funkčnost zajistili. Rád bych se zeptal, jakou funkci sehráli disidenti v rámci převratu a později v transformačním procesu.*

SK: Naprosto klíčovou.

MS: *Bez nich by onen převrat probíhal pomaleji.*

SK: Šlo by to skrze reformní stádium komunismu. V komunistické straně nebyli jen hlupáci. Část členů také viděla, že takto se to dále vést nedá. Bylo by myslitelné, že by tam došlo k frakčnímu boji a nějaké reformní křídlo by zvítězilo.

MS: *Dá se hovořit o tom, že během toho převratu jedna politická elita byla nahrazena autentickou elitou? Disidenti nechtěli z počátku politiku dělat.*

SK: Nechtěli, ale co jim jiného zbývalo. Bylo to jisté provizorium, kdy disident, intelektuál, pár let v rámci oběti a svérázného dobrodružství provádí nějakou politickou činnost. Lidský typ, který spravuje aparát a funguje v byrokraticko-mocenském mechanismu, je stejný ve všech režimech. Někteří – těch lidí je velmi málo – kteří byli na výsluní minulého režimu dostatečně mladí a dožili se přítomné doby, opět mají vynikající možnost se ve správních funkcích uplatnit. S tím se dalo počítat. Ona ta sametová revoluce byla svou podstatou také cosi jako velmi zrychlená generační výměna.

MS: *Při této příležitosti bych se rád zeptal, zdali si myslíte, že bylo možné očekávat, že lidé, kteří dříve byli v disentu, tak jejich moc či postavení, které dosáhli během revoluce, postupně slábla? Následně se k moci dostávali ti, kteří nebyli součástí minulého režimu, ale byli v šedé zóně. Například – Václav Klaus. Idealisty nahradili pragmatici.*

SK: Z typických disidentů se kromě Václava Havla a Petra Pitharta málokdo v politice dlouho udržel. Je vůbec otázkou, zdali to někteří chtěli. Moc je ovšem do určité míry trochu droga, a když se k ní přičichne, tak se v ní může nalézt zalíbení. Lidé disidentského typu jsou solí země v tom, že dbají na to, aby establishment příliš nezdegeneroval, ale na druhé straně – těžko mohou zemi administrovat.

MS: *Musí mít lidi, kteří budou vykonávat jejich příkazy.*

... Osobnosti ...

MS: *Ještě posečkejme. Pokud se podíváme na Václava Havla, tak ten českému národu příliš znám nebyl – snad skupince intelektuálů, divadelníků ...*

SK: Nejvíce se stal populární kampaní proti Chartě 77. Vždy mě zarazí, jak sebevražedným způsobem si komunistická moc počínala. Pokud by se o Chartě 77 nezmínila a odpověděla jejím petentům ve stylu: „Dámy a pánové, děkujeme vám za zajímavé a cenné podněty. Budeme o nich uvažovat ... Zatím vám můžeme nabídnout drobný úřad, řekněme v oblasti památkové péče ... Nestojíte-li o něj, tak se zřejmě nechcete zapojit do přeměny naší socialistické vlasti,“ věc by pravděpodobně vypadala jinak. Vzpomenu-li si na neuvěřitelné chrlení špíny, které se v médiích na adresu „zhýčkaného buržoazního synka Václava Havla“ rozpoutalo, dělá se mi špatně podnes. Prostý lid také věděl, že kdo je stíhán neuvlí mocných, bude asi zajímavý člověk, jehož by bylo radno následovat.

MS: *Soudíte, že Václav Havel, tím, že se stal prezidentem, bylo logické vyústění věci? Neustále se objevoval v hledáčku státní bezpečnosti, byl předmětem zájmu zahraničí ... Svými postoji si dokázal vydobýt respekt u předáků moci.*

SK: Ano. Nějakým způsobem lákal pozornost tak i onak. Je jedno, zdali jej obléhají agenti StB, filmující každý jeho krok, nebo poté u jeho vily čekají paparazziové a dělají totéž. Jeho osudem se stalo stát v centru pozornosti a být „šmírován“. Také mě překvapilo, kolik tento muž, jenž pomohl mnoha lidem a nikomu neuškodil, má nepřátel i z řad „prostého lidu“. Na internetových fórech jej neopomenou poplivat – tážu se, kde se tento fenomén bere. Zajímavý moment je ten, že osoba, která je ve starých tradičních společnostech vyhlédnuta jako oběť a nějak svému osudu ujde, se poté stává panovníkem. Toto se vyskytuje i ve společnosti zdánlivě vyspělejších. Zrovna na případu Václava Havla se to ukazuje. I Masaryk byl odsouzen k smrti za velezradu.

MS: *Poté se z něho stal „tatíček“ Masaryk.*

SK: Ano, to je obvyklá cesta, jak se z veřejného nepřítele stane oblíbený vladař.

MS: *Není to náhodou od jedné strany ke druhé? Je to paradoxní, že?*

SK: Celá evropská civilizace funguje od jedné zdi k druhé.

MS: *Nepřímo říkáte, že neexistují rovnováhy.*

SK: Čtyřicet let se nemohlo o tržních mechanismech ani špitnout. Poté se nemluvílo o ničem jiném než o trhu. Div, že se o post guvernéra národní banky nesoutěžilo v dražbě. To byl snad jediný tržní počin, který se mohl udělat a neudělat.

MS: *Vidíte tragičnost a absurditu osudu Václava Havla jako cosi, co je logické. Můžeme ji nalézt v evropské civilizaci?*

SK: Několikrát.

... Obnova demokracie a trhu ...

MS: *Co demokracie? Myslíte si, že po dvaceti letech máme pouze formu bez patřičného obsahu, a proto se jí musíme neustále učit?*

SK: Té je nutné se učit stále. Je to proces, který se vždy může nějakým způsobem „vykotlat“ a zdegenerovat. To je něco, oč se musí pečovat průběžně. Obávám se, že stav demokracie u nás není podstatně horší než v sousedním Rakousku, kde nacistický přerýv, jež můžeme počítat na osm let, byl mnohem kratší. Na druhou stranu – ona střední Evropa má velmi výrazný feudální odkaz z minulosti. To se běžně podceňuje. Státy, odkud demokracie pochází, jako Anglie či také Holandsko, fungují trochu jinak a zvykaly si na ni o mnoho staletí déle. Náš stát, ale i sousední Německo, byly státy vrchnostenské. Je tam snaha, tak trochu po vzoru Josefa II., vše osvíceně spravovat z centra. To není samosprávě na užitek. Osobně se domnívám, že největší prokletí naší doby je neustálá redistribuce peněz v rámci Evropy, tedy něco, co by se mělo redukovat na nutné minimum. Je-li největším myslitelným kumštem umět v tom chodit a přísávat se na různé evropské či jiné fondy, je a bude výsledek smutný.

MS: *To je současnost. Jedním z cílů České republiky je také návrat země do starých struktur, respektive západní Evropy.*

SK: Je též otázkou, zdali proporční model by neměl být nahrazen většinovým.

MS: *To jsou otázky demokratického vládnutí, na které se bude odpovídat v rámci dalších let.*

SK: V tom je totiž řada potenciálních problémů. Jednak je to nebezpečí růstu státního zadlužování tím, že lid téměř vždy volí vlády, které neustále rozdávají peníze. Další věcí je, že pravidelné střídání vlád různého zabarvení v podstatě znemožňuje dotáhnout jakékoli reformy do konce.

MS: *To vede k vytváření polovičatých reforem, které mohou podkopávat demokratické mechanismy.*

SK: Ano, poté dochází k jejich demontáži.

MS: *Dobrá, ale to je možná úděl tohoto národa.*

SK: Nu, ale je otázkou, kdy přijde čínská nucená správa ...

MS: *To jsme se z minulosti přenesli do budoucna.*

... Trh ...

MS: *Je dobré se při této příležitosti zeptat na otázku budování dalšího důležitého pilíře moderní společnosti - a to je trh, kapitalismus ... Zmínil jste, že se o trhu „nesmělo“ hovořit a po roce 1989 se trh stal jedním z frekventovaných slov, která byla skloňována ve všech pádech. Jak jste tuto otázku viděl? Uvažoval jste, jaké kroky se mají vykonat k ustanovení tržního řádu? Soudíte, že zavést trh je to, co je hlavní a co této zemi napomůže, aby se Československo a později Česká republika staly součástí společenství standardních západních zemí?*

SK: Domnívám se, že to nešlo dělat podstatně jiným způsobem, než se to dělalo. Je poměrně naivní si myslet, že vláda zemi řídí. Země se řídí kamsi a mocní tohoto světa ji ovládají stejně jako jezdec splašeného koně. Na rozdíl od mnoha jiných se nedomnívám, že reformy devadesátých let byly zgruntu mylné či že se daly dělat podstatně jinak. Určitě v něčem ano - například, že by se zásadní podniky rovnou prodávaly zahraničním zájemcům. Představa, že budou prodány do českých rukou, se posléze ukázala jako naivní a mylná. Ony se také mohly klidně rozdat - konečný efekt by nebyl o moc jiný.

MS: *Kuponová privatizace byla takovým gestem. Ta byla cestou k částečnému rozdělení ...*

SK: Byla, ale mohlo by se to klidně udělat s mnohem menším byrokratickým aparátem tak, že by se vylosoval libovolný občan a jemu by se věnovala libovolná fabrika. Ona by se nějakým způsobem ke své pozdější správě dostala. Ostatně většina jich tak jako tak zcela zanikla ...

MS: *Pokud by to šlo touto cestou, tak by bylo mnoho odpůrců ...*

SK: Ono bylo i tak. Musíme si uvědomit, že s tím nebyla žádná historická zkušenost. Nezapomeňme, že jak se převádí „kapitalismus“ na „socialismus“, se zkoušelo mnohokrát ...

MS: *... a tekla krev*

SK: Jak se převádí „socialismus“ na „kapitalismus“, nikdo nikdy předtím nezkoušel. Například denacifikace Německa bylo cosi jiného. Tam byla cizí okupační správa, země byla úplně rozbitá, bylo po válce, celá éra trvala jen dvanáct let. Můžeme říci, že to byla terapie po těžkém úrazu, zatímco to naše bylo terapií po těžké, chronické chorobě.

MS: *Ještě k tomu metastáze.*

SK: Ono skutečně „babo rad“, jak s tím? Byl bych v kritice tehdejšího postupu velmi, velmi mírný. Atmosféra byla jako na Klondyku za zlaté horečky.

MS: *To jsou ony krádeže, tunely, zpronevěry. Jak jinak, když se zde obyvatelstvo naučilo za minulého režimu krást, nerozlišovat mezi hodnotami, co je dobré a zlé? Lidé měli pocit, že když něco zcizí, nebude to potrestáno.*

SK: Kradlo se strašně dlouho. Již nacisté rabovali židovský majetek. Protektorát též měli jako oblast, kde se dalo rabovat. Poté po válce to pokračovalo na majetcích sudetských Němců. Byl zde systém národních správ ... Toto trvalo neobyčejně dlouho. Je otázkou, zdali cosi podobného může přestat ze dne na den.

MS: *Ze dne na den můžeme změnit název. Otázka je, jestli ten vnitřek bude fungovat. Lidé žili v socialismu a najednou, že se ocitnou v kapitalismu? To je holá iluze a hloupost. K tomu je nutné patřičné vzdělání. Jak se díváte na onu větu: „Měníme systém, ne lidi ...“*

SK: Ano, kapitalistou můžete být rychle, ale je to divoký kapitalista. Kapitalismus by nebyl tak životným systémem, kdyby nebyl do určité míry trochu organický. On se buduje sám. Vzpomínám si, že Primo Levi popisuje, jak ve zbídačelém poválečném Polsku chodil na trh, a tam na onom jarmarku vznikala základ „trhu“. Každý přinesl to, co měl, jeden dřavou košili, druhý pár nahnilých brambor. Co tak mohl kdo mít v polském Slezsku v roce 1945 zjara? Takto ten tržní mechanismus na náměstí může začínat.

MS: *Od té doby se svět změnil. Je to velký kontrast s dneškem a tím, nač se snažíte poukázat.*

SK: Ono to v těch raných devadesátých letech nebylo o moc jiné. Nějak to začít muselo. Jistě by bylo možné, že by sem podobně jako do východního Německa expandovaly západoněmecké firmy. Pokud by bylo nějaké „Západní Československo“, jistě by to bylo snazší – nic takového ovšem nebylo. Celkový stav byl takový rozrušený a chaotický. Přiznám se, že na ty doby rád vzpomínám, byť jsem se tam obohatil nanejvýš zkušenostmi. Můj obor „podnikání“, to jest vysokoškolské vyučování, sice tehdy také vzkvétal, ale trochu jinak. Založili jsme si tehdy Katedru filozofie a přírodních věd na Přírodovědecké fakultě UK, což byla taková malá, elegantní intelektuální firma tehdejších dnů, zdárně ostatně prosperuje podnes. Naše platy byly nepatrné, asi desetina mého rakouského, ale nikdo nám do vyučování nemluvil, byrokracie byla mizivá a studenti se trásli nadšením.

MS: *Je součástí velké společnosti, které se říká Univerzita Karlova a ta je společností, která je ve vlastnictví státu. Nemáte soukromého vlastníka, ale vlastníkem je stát. To jsme trochu odbočili. Využijme tohoto odbočení. Soudíte, že mohou existovat společnosti, které jsou ve vlastnictví státu a mohou dobře prosperovat? Jde o to, že lidé kolem Václava Klause zdůrazňovali fenomén soukromého vlastnictví, že právě jedinec se lépe postará o svůj majetek než amorfní stát. Není to více o lidech? Lze připustit, že pokud se má rozhodovat rychle, rozhoduje se lépe v malé firmě než v rozsáhlém kolosu. O to se též v transformaci vedl spor.*

SK: Rozhodně malé firmy jsou lepší než velké kolosy. Soukromý vlastník je jistě mnohem lepší než stát, musí ale být jeden či nanejvýš několik málo. Akciová společnost, která má společenstvo akcionářů a nějaké představenstvo, nemá zjevného vlastníka, na tom může být hůř než státní podnik. Je to cosi, co přímo „vábí“ k vytunelování. Stát k němu vábí též. Plně sdílím názor, že nejlépe spravovaný majetek je ten, který je spravován soukromým majitelem a je pokud možno malý. Ten soukromý majitel musí být fyzický, zjevný a musí mít možnost své statky přehlednout.

MS: *Ano, ale to se u nás v minulosti nestávalo. To proto, že to během transformačního procesu byly nastrčené společnosti, které byly vytvořeny čistě fiktivně bez záměru správy, a dopouštěly se*

poškození druhých subjektů.

... Závěr ...

MS: *Pokud se podíváte nazpět, tak co byste vytkl oné transformaci? Co považujete za omyl, co se nemělo stát?*

SK: V podstatě se domnívám, že se to dělalo v hrubých rysech správně. Pokud bych to dělal já, tak bych prodával státní firmy přímo zahraničním zájemcům. K tomu totiž v posledku stejně došlo. Ono české intermezzo byl zbytečný mezistupeň, který vytvářel další zbytečné zmatky a neprůhledná obohacování. Je pravdou, že i zahraniční zájemci by nechali drtivou většinu těch fabrik zkrachovat, avšak ony by zkrachovaly tak jako tak.

MS: *Co Česká republika a její budoucnost v Evropě či globalizovaném světě?*

SK: Jsem vysokoškolský kantor, ne prorok. Jsme menší a méně lidnatá země než nejbědnější z čínských provincií a tomu úměrný náš význam i bude.

MS: *Děkuji vám za podnětná slova ...*

P.S.:

MS: *Jak jste se osobně účastnil obnovy demokracie a kapitalismu?*

SK: S nadšením, ale jen okrajově - nikdy jsem nešel do politiky, ač bych jako bývalý emigrant byl mohl. Ani jsem nezačal podnikat, vzhledem k tomu, že těžiště mé činnosti leží mimo ekonomiku.

MS: *Účastnil jste se kuponové privatizace, jakožto velké příležitosti obnovy kapitalismu?*

SK: Účastnil, ale vzhledem k tomu, že „podnikám“ v jiné oblasti, jen okrajově. Nikdy jsem nesnil sny o velkém bezpracném zbohatnutí coby „akcionář“ - bezprecedentní počín mne ale jako forma experimentu zajímal.

MS: *Co jste říkal na rozdělení Československa na dvě samostatné republiky? Nepřispělo rozdělení k eliminaci slovenského nacionalismu, což vedlo k lepší spolupráci v rámci Visegrádského společenství a také k opětovnému setkání zemí v Evropské unii?*

SK: Rozdělení bylo po mém soudu správné, obě země mají příliš odlišnou politickou tradici (už neustálé tlaky Uher na osamostatnění v rámci c. a k. monarchie byly předeheurou k této dělicí čáře). V rámci EU mají naše národy dostatek prostoru ke spolupráci ve všem, co je spojuje a necítí se jako ve vynuceném manželství.